

Klara Skolan

Vid riksmötet 2024 antogs Rädda Barnens Barnrättsagenda, som fastslår en gemensam barnsyn och riktning för organisationen de kommande fyra åren. Agendan bygger på Save the Children Internationals globala strategi och en samtidsanalys av hur barnets rättigheter tillgodoses i Sverige.

Den pekar ut fyra fokusområden: alla barn har rätt att må bra, alla barn har rätt att klara skolan, alla barn har rätt att växa upp utan våld, och alla barn har rätt till ett samhälle som gör sitt jobb. Detta dokument är en sammanfattning av de kunskapsunderlag som skrivs under hösten 2024 och är enbart första delen.

Definitioner och begrepp

En **trygg skola** är avgörande för elevers välbefinnande och lärande. Trygghet omfattar både fysiska och psykiska aspekter, där kontroll och förståelse för omgivningen är centrala. Skolans värdegrund och relationer mellan elever och lärare påverkar studieron och skapar en miljö fri från mobbning och våld. Följande definition av en trygg skola kan fungera som en utgångspunkt för Rädda Barnen framåt;

en trygg skola är en skola där dess elever och anställda (eller de som på annat sätt verkar på skolan) är, och känner sig, säkra samt har tillförsikt att inte riskera att råka illa ut eller utsättas för fara på annat vis. Det är en plats som präglas av förståelse, tolerans, jämlikhet och vänskap. Det finns en ömsesidig respekt för varandras olikheter och ett aktivt arbete mot kränkande behandling. Elever, som vuxna på skolan, känner samhörighet, att de blir hörda och kan påverka frågor som berör dem.

Trygga vuxna, som är inkännande och förutsägbara, spelar en viktig roll för barns utveckling. Dessutom är likvärdiga förutsättningar avgörande; skolan ska erbjuda stöd utifrån individuella behov, oavsett socioekonomiska förhållanden.

En Jämlig chans att klara skolan och likvärdighet förhåller sig till varandra genom att likvärdiga förutsättningar ger barn en jämlig chans att klara skolan. Skolan ska hålla en jämn kvalitet över landet och ge alla barn, oaktat bostadsområde, socioekonomiska förhållanden, funktionsvariation och andra förutsättningar rätt till stöd utifrån sina behov för att så långt som möjligt tillgodogöra sig utbildningen. Det garanteras utifrån skolors och huvudmäns lagstadgade kompensatoriska uppdrag som regleras i Skollagen.

Centrala utgångspunkter och perspektiv

Barn vistas i skolan nästan lika mycket som i hemmet och det är en plats där barnens liv och vardag formas. Barn har, med några få undantag, skolplikt i Sverige och är således skyldiga att vara på plats i skolan, oavsett hur deras individuella situation ser ut. Barn och unga har över landet och mellan skolor väldigt skilda förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen och att nå dess mål. Detta trots betydande lagstiftning på området.

Barns rätt till kostnadsfri och obligatorisk utbildning är fastställd i flera internationella och nationella dokument, inklusive FN-deklarationer och konventioner, EU-stadga och Sveriges Skollag. Dessa dokument betonar att utbildningen ska främja barnets utveckling, respekten för mänskliga rättigheter samt skapa en miljö präglad av förståelse och tolerans. Enligt Skollagen är det centralt att alla barn ges likvärdig utbildning och att skolor aktivt motverkar diskriminering och kränkande behandling. Lagen understryker även att elever har rätt till delaktighet och inflytande över sin utbildning, vilket är viktigt för deras engagemang och lärande. Vid eventuella kränkningar av barnets rättigheter är ansvaret fördelat mellan flera aktörer, så som exempelvis Skolinspektionen och Diskrimineringsombudsmannen, vilket gör systemet svårt att navigera i för både barn och föräldrar.

Hur många barn klarar skolan idag?

År 2023 nådde 16,3 % av svenska niondeklassare inte behörighet till gymnasiets nationella program, och endast 70,8 % av gymnasieeleverna tog examen efter tre år. Skillnaderna mellan skolor har ökat sedan 1990-talet, vilket sammanfaller med reformer som decentralisering och fritt skolval. Internationella studier visar på en försämring av kunskapsnivåerna, trots att metodproblemen i dessa studier bör beaktas. Godkända betyg är en skyddsfaktor för att hantera livets motgångar; misslyckande i skolan ökar risken för psykisk ohälsa och utanförskap. Skolverket rapporterar att skolors förutsättningar och prestationer varierar kraftigt, särskilt i socioekonomiskt utsatta områden. Kvalitetsskillnaderna mellan storstad och landsbygd, inklusive minskande andel behöriga lärare på landsbygden, påverkar resultatet negativt.

Lägesbild

Den svenska skolan står inför stora ekonomiska utmaningar, med ett beräknat underskott på cirka 24 miljarder kronor under 2024. Regeringen har beslutat att tillföra mer medel till kommunerna för att motverka effekterna av inflationen, men många anser att detta inte är tillräckligt för att möta de faktiska behoven. Nedskärningarna resulterar i större barngrupper, minskad lärartäthet och sämre möjligheter att ge särskilt stöd, vilket i sin tur påverkar arbetsmiljön negativt och ökar risken för att fler elever misslyckas med att nå sina kunskapsmål.

Orsaker till att barn inte klarar skolan

Forskning visar att skillnader i elevers skolprestationer i stor utsträckning beror på faktorer utanför skolan. Centrala faktorer inkluderar socioekonomisk bakgrund, migrationsbakgrund, skolsegregation, funktionsnedsättning och kön. Socioekonomisk status, särskilt föräldrars utbildningsnivå, har en avgörande inverkan. Elever, vars föräldrar har förgymnasial utbildning når mer sällan gymnasiebehörighet (45,8%), jämfört med elever till föräldrar med eftergymnasial utbildning (88,1%). De sistnämnda elevernas prestationer gynnas även av mer

kvalificerat stöd hemifrån och högre förväntningar. Migrationsbakgrund spelar också en roll när det kommer till barn som kommit till Sverige efter skolstart.

Skolsegregation, driven av boendesegregation och det fria skolvalet, förstärker skillnader mellan elever. Funktionsnedsättningar, särskilt neuropsykiatriska diagnoser, gör det svårt för många elever att klara skolan. Slutligen visar forskning att pojkar generellt presterar sämre än flickor, vilket kan bero på olika attityder till skolarbete och lärare, samt att flickor ofta har högre förväntningar på sig själva. Tillsammans skapar dessa faktorer en komplex bild av ojämlikheten i svensk skola.

Grundorsakerna till likvärdighetsproblematiken i skolan behöver belysas och förändras för att skapa förutsättningar för fler barns jämlika chans att klara skolan.

Sambandet mellan kriminalitet och att klara skolan

Det finns ett väl etablerat samband i forskningen mellan skolmisslyckande och framtida brottslighet. Riktningen på detta samband är dock omtvistat. Är det exempelvis bristande skolengagemang som leder till kriminalitet eller kriminalitet som leder till bristande skolengagemang. Generellt saknas studier i Sverige vilket gör det svårt att säga hur tillförlitliga internationella forskningsresultat är i svensk skola. Vi kan därmed inte säga att insatser som riktar sig mot att flera ska klara skolan nödvändigtvis är brottspreventiva även om vi inte heller kan utesluta det.

Om kunskapsunderlaget och vad det ska bidra till

Detta kunskapsunderlag ger en bred översikt av barns rätt och förutsättningar att klara skolan i Sverige. Det här underlaget vägleder oss till att kunna fatta genomtänkta beslut inför planeringen av vårt fortsatta arbete.

Barnrättsagendan beskriver VAD Rädda Barnen vill se och vad som ska uppnås inom varje mål. För att vi ska kunna nå de högt ställda ambitionerna i Barnrättsagendan behöver vi fokusera vårt arbete inom varje mål och fundera över vad vi faktiskt kan göra utifrån prioriteringar, resurser och våra målgruppers identifierade behov.

Därför är det viktigt att i det kommande planeringsarbetet (se underlag på medlemssidorna) skaffa kunskap om hur det ser i vår kommun/län/stadsdel. Det kan göras genom att prata med barn, prata med viktiga vuxna som har kunskap om barn samt läsa rapporter och massa annat.

Se medlemssidorna för mer inspiration!